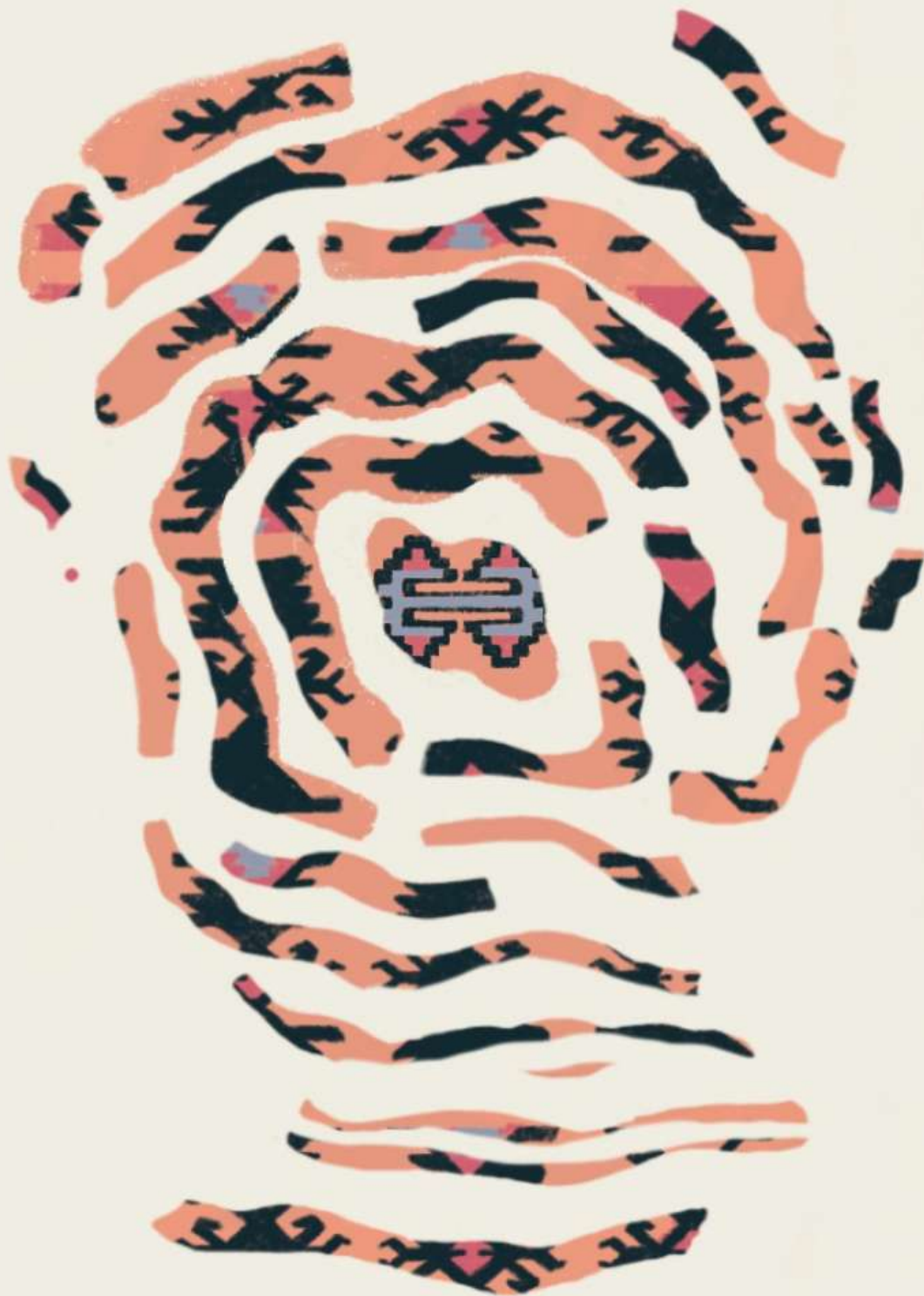

ГЛАСНИК

Етнографског
института
САНУ

LXX/2
Београд 2022

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXX
No. 2

Chief Editor: Prof. Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor: Sanja Zlatanović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board: Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences, Moscow), prof. Elena Marushiakova, PhD (University of St. Andrews), Marek Mikuš, PhD (Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle), Ivanka Petrova, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Vesna Petreska, PhD ("Marko Cepenkov" Institute of Folklore, Skopje), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Andja Srdić Srebro, PhD (University of Bordeaux).

Editorial board: Branko Banović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), corresponding member of SASA Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA), Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Lada Stevanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade).

Advisory board: Čarna Brković, PhD (University in Goettingen), Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade, retired professor), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary: Sonja Radivojević (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2022

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LXX
свеска 2

Главни и одговорни уредник: Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник: Др Сања Златановић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор: Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт за етнологију и антропологију, Руска академија наука, Москва), проф. др Елена Марушиакова (Универзитет Сент Ендријус), др Марек Микуш (Макс Планк Институт за социјалну антропологију, Хале), др Иванка Петрова (Институт за етнологију и фолклористику са Етнографским музејем, Бугарска академија наука, Софија), др Весна Петреска (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље), др Татиана Подолинска (Институт за етнологију и социјалну антропологију, Словачка академија наука, Братислава), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Анђа Срдић Сребро (Универзитет Бордо Монтењ).

Уређивачки одбор: Др Бранко Бановић (Етнографски институт САНУ), др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), дописни члан САНУ Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности, Београд).

Издавачки савет: Др Чарна Брковић (Универзитет у Готингену), др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд, професор у пензији), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирин (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва: Соња Радивојевић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2022

Издавач

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011 2636 804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011 2636 804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектура

Александра Спасић и Ивана Башић

Превод

Аутори текстова

Дизајн корица

Александар Спасић (ментор доц. мр Оливера Батајић Сретеновић)
Факултет примењених уметности, Београд

Техничка подршка

Зоран Перовић

Штампа

Академска издања, Београд

Тираж

300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

САДРЖАЈ CONTENTS

НАУЧНИ РАДОВИ SCIENTIFIC PAPERS

ТЕМА БРОЈА

Одрастање из антрополошке перспективе

Посвећено др Александру Крелу

ур. Јадранка Ђорђевић Црнобрња

TOPIC OF THE ISSUE

Growing up from an Anthropological Perspective

Dedicated to Dr. Aleksandar Krel

ed. Jadranka Đorđević Crnobrnja

- 13–18** *Jadranka Đorđević Crnobrnja*
Одрастање из антрополошке перспективе
– примери из Софије и Београда: увод у темат
- 19–36** *Ana Luleva*
The Past of the Socialist Childhood through the Lens of the Bulgarian Literature
Ана Лулева
Детињство у периоду социјализама у Бугарској
сагледано путем књижевних дела
- 37–58** *Ivanka Petrova*
Youth Labor in Socialist Bulgaria – from Ideology to Labor Practices
Иванка Петрова
Омладинске радне акције у социјалистичкој Бугарској
– од идеологије до радне праксе
- 59–81** *Yana Yancheva*
The Pioneer Organization and the School in Bulgaria:
an Attempt to Discipline the Individual
Јана Јанчева
Пионирска организација и школство у Бугарској:
покушај дисциплиновања индивидуе

- 83–101** *Zlatina Bogdanova*
**The “Banner of Peace” Assembly as
a National Brand of Bulgaria during Socialism**
Златина Богданова
**Скупштина „Застава мира”
као национални бренд Бугарске током социјализма**
- 103–127** *Vojana Bogdanović*
Children’s Perception of the Visual Identity of Belgrade
Бојана Богдановић
Дечја перцепција визуелног идентитета Београда
- 129–151** *Milan Tomašević*
Upper Primary School Children’s Cosmogonic Ideas: Childhood and Space
Милан Томашевић
**Космогонијске представе код деце виших разреда основне школе:
детињство и свемир**

VARIA

- 155–176** *Srđan Radović*
**Dynamics and Transformations in Small Disciplinary Communities:
Some Remarks on Institutional and Paradigm Shifts in
Ethnology/Anthropology in Post-Yugoslav States**
Srđan Radović
**Динамика и трансформације у малим дисциплинарним заједницама:
неколико опажања о институционалним и парадигматским променама
у етнологији/антропологији у постјугословенским земљама**
- 177–198** *Марина Симић, Милош Ничић*
**Од алијенације до ироније: критичке студије филма
и киничка субверзија у домаћем филму**
Marina Simić, Miloš Ničić
**From Alienation to Irony: Critical Film Studies
and Kynical Subversion in Serbian Film**
- 199–215** *Дуња Њаради*
**Промишљање заједништва посредством плеса:
историјско-теоријски пресек**
Dunja Njaradi
Rethinking Participation through Dance: a Historical-theoretical Intersection
- 217–244** *Данило Трбојевић*
**Како упокојити „политичког вампира“:
аберација као друштвено-политички конструкт**
Danilo Trbojević
Slaying the “Political Vampire”: Aberration as a Socio-Political Construct

245–266 *Тања Милосављевић*

Карактеристике лингвокултурног концепта 'одећа'
у српском призренском говору

Tanja Milosavljević

The features of the Linguacultural Concept of 'Clothing'
in the Serbian Speech of Prizren

PRIKAZI REVIEWS

269–273 *Нина Аксић*

Присуство традиционалне музике у Србији данас у измењеном радном и
празничном свакодневљу (ур. Јелена Јовановић и Драган Жунић)

275–278 *Милина Ивановић Баришић*

Материјална култура из новог угла.

Данијела Велимировић, Кибле, баклаве и фистани:

традиционална материјална култура Срба у XIX и почетком XX века

279–281 *Maria Chnaraki*

Gordana Blagojević, Φωτοσκιάσεις στη Βυζαντινή Μουσική. Μικρή
εισαγωγή στον κόσμο της ψαλτικής τέχνης [Byzantine Music Shades: A Brief
Introduction to "The Art of Chanting" World]

Материјална култура из новог угла

Данијела Велимировић,
*Кибле, баклаве и фистани: традиционална материјална
култура Срба у XIX и почетком XX века*
Српски генеалошки центар, Београд 2021, 321 стр.

Живимо у времену када је традиционални начин живота, па самим тим и материјално стварање које га је карактерисало, готово у потпуности потиснуто не само из свакодневног живота, него већим делом и из обредно-обичајне праксе. Из тих разлога сваки рад који се бави проблематиком материјалне културе од изузетног је значаја јер доприноси бољем упознавању не само прошлости народа који ју је стварао, већ је истовремено подсећање на ту исту прошлост. У том смислу се може посматрати и монографска студија *Кибле, баклаве и фистани: традиционална материјална култура Срба у XIX и почетком XX века*. Монографију чини неколико целина: 1. *Кибле, баклаве и фистани: истраживање традиционалне материјалне културе у српској етнологији и антропологији*; 2. *Сеоска и градска вернакуларна архитектура код Срба у XIX и почетком XX века*; 3. *Паула и проја: исхрана код Срба у XIX и почетком XX века*; 4. *Сеоска и градска одећа код Срба у XIX и почетком XX века*. Свако од поменутих поглавља подељено је на потпоглавља која тематски обједињује ауторска прича о материјалној култури – градитељству, исхрани и одевању у другој половини XIX и почетком XX века.

Прво поглавље насловљено је: 1. *Кибле, баклаве и фистани: истраживање традиционалне материјалне културе у српској етнологији и антропологији* и чине га два потпоглавља: а. *Истраживање материјалне културе у свешкој антропологији* и б. *Истраживање традиционалне материјалне културе у српској етнологији и антропологији*. Овим поглављем ауторка уводи читаоца у предметну проблематику, указујући на истраживања материјалне културе у светској и српској антропологији, осврнувши се на развој истраживања,

сабирање и депоновање предмета у свету и код нас. Такође, указује и на ауторе који су допринели проучавању предметне проблематике. Изнесени ауторски ставови читаоца упућују на спознају о значају проучавања материјалне културе за свеукупну културу једног народа. Ауторка, такође, наглашава да су проучавања материјалне културе представљала основу истраживања у антропологији, почев од времена њеног конституисања као самосталне научне дисциплине, односно од друге половине XIX века, па према садашњости, али такође наглашава и да је њено проучавање било примарно и у деценијама XX века. Како ауторка наводи интересовање за бављење предметима који су обележавали живот човека у свакодневици и празновању значајно је порасло оснивањем музејских установа као места где ће предмети „извучени“ из простора настанка и / или примене наставити свој даљи живот.

У другом поглављу насловљеном *Сеоска и њагска вернакуларна архитектура прединдустријске ере*. Полазећи од одређења народног неимарства Александра Дурока, ауторка даје приказ народне архитектуре XIX века, обухватајући сеоско народно градитељство и балканско-оријенталну кућу. Имајући у виду расположиви материјал за градњу, као и одређене специфичности у погледу стилских карактеристика, ауторка традиционалну сеоску кућу у савременој Србији разврстава у неколико типова, према подели коју је својевремено сачинио Ранко Финдрик: 1. *Панонска кућа*, са својим подваријантима, карактеристична за подручје Војводине; 2. *Динарска брвнара* као особеност Шумадије, западне и југозападне Србије која се у тексту обрађује као кућа у Шумадији; кућа у западној Србији и кућа у Санџаку (села са муслиманским становништвом); и 3. *Бондручара/чајмара*, уз издвајање: а. *Моравске куће*, карактеристичне за равничарске и брдско-планинске пределе у долини Велике Мораве и б. *Косовске куће*, која је представљена као основни тип градње у југоисточној и источној Србији. У засебном потпоглављу ауторка обрађује балканско-оријенталну градску кућу у две варијанте: 1. *Куће симетричне шииа*; и 2. *Куће асиметричне шииа*.

У трећем поглављу са насловом *Пајула и њроја: исхрана код Срба у XIX и њочейком XX века* предмет разматрања је традиционална српска кухиња. Акцент се у тексту ставља на однос рода и хране, односно опозицију природе и културе које је поставио још Клод Леви-Строс у есеју „Кулинарски трокут“, као и мушких и женских задужења при набавци сировина неопходних за припрему и употребу хране. У *шео-*

ријско-методолошком оквиру се указује на поставке Леви-Строса које се односе на спремање хране, односно пут који одређене врсте хране пролазе од пресног до зготовљеног, то јест од природе до културе. У потпоглављу *Историјски контекст и производња хране* у Шумадији ауторка указује на начине управљања прехранбеним ресурсима, да би у сегменту рада *Кувано, ђечено димљено* применила Леви-Стросов приступ на производњу и прераду намирница – житарица, поврћа, воћа. Како закључује „производња хране била је важно место [за] конструкцију и реконструкцију родних идентитета. Мушкарци су доминирали Природом – њиве, пашњаци, ливаде, водене површине“, док је простор деловања жена био везан „за просторе култивисане природе – кућу, двориште...“. Да је у традиционалној заједници све било унапред предвиђено, видљиво је и у делу текста *Хијерархијски односи за столом* у којем се храна посматра као огледало друштвених и породичних односа и у светлу тог приступа се реконструише на који начин се културно обликују и манифестују родне разлике.

У четвртм и уједно најобимнијем одељку, насловљеном *Сеоска и градска одећа код Срба у XIX и почетком XX века*, ауторка на основу ранијих истраживања Јасне Бјеладиновић издваја и ближе образлаже панонски, динарски, централнобалкански и шопски регион. Како наводи „док је сеоска одећа објектификовала читав низ идентитетских пројеката, укључујући и креирање регионалних разлика у одевању, 'српски' грађански костим превасходно је представљао средство у изградњи и исказивању националне идеје и заједништва“. У том смислу се у овом делу монографије представљају начини сеоског одевања у Војводини – у Банату, затим у Шумадији и на централном Косову „будући да су ови региони имали велики симболички значај у културној и политичкој историји Срба“. Посебан одељак посвећен је приказу развоја грађанског одевања, при чему се указује на бројне варијанте истог као и на различите утицаје који су посредно или непосредно имали удела у његовом изгледу.

У сваком одељку обједињујућег поглавља ауторка пре разматрања изгледа одевног комплета или његових делова указује на историјски контекст области у којој је одређени тип одеће био преовлађујући, и то одвојено разматривши мушко и женско одело. Оно што је карактеристично за све типове одеће, па самим тим и мушку и женску одећу понаособ, јесте спознаја да је она у свим разматраним областима прошла кроз одређене фазе развоја које ауторка детаљно анализира, указујући притом и на узроке који су довели до промена. У одељку поглавља „*На Марини сеферини, а у Ђоке злајне шоке*“: сеоска одећа у Банају крајем

XIX и почетком XX века, указује се на то да је подручје Војводине, па самим тим и Банат, хетерогена средина, што се рефлектовало и на изглед одеће која је својим изгледом и значењем преносила „многострука и вишеслојна значења“. Сличан поступак је примењен и у следећа два одељка „*Јелек, антиерија и ојанци*“: *сеоска одећа у Шумадији у XIX и XX веку*, као и у одељку „*На ноје му вил конгуре*“: *сеоска одећа на Косову крајем XIX и почетком XX века*. У потпоглављу „*Црвен фесић у грајана моја*“: *грађански костим у Кнежевини / Краљевини Србији у XIX и почетком XX века*, ауторка расправља о грађанском костиму – његовом изгледу и трансформацијама, односно о „пређеном“ путу од опонашања оријенталног костима, покушаја стварања националног костима, до европеизације одевања и тзв. модне фазе одевања. Овај развојни пут се детаљно разматра просторно – претежно у Београду и временски – током XIX и прве половине XX века, да би на крају ауторка указала на статус костима у садашњем времену у коме „српски“ грађански костим користе различита културно-уметничка друштва приликом извођења такозваних градских песама и игара“.

Истраживачи који проучавају материјалну културу знају да то подразумева усредсређеност на предмете – њихово хронолошко и типолошко разврставање. Такође, подразумева се да је од значаја и правилно сагледавање њиховог места и значаја у организацији свакодневног и празничног живота у заједницама традиционалног типа а у контексту историјских, друштвених, културних и других промена. У процесу истраживања предмета материјалне културе, повезивање форме, функције и значаја предмета кроз историјски развој једне уже или шире заједнице представља специфичну врсту „текста“ о предмету, у којем су сажета искуства, потребе и размишљања њихових стваралаца. У том смислу, материјална култура представља пут од материјалног исказа у виду предмета које је оставила прошлост па до „прича“ које састављају истраживачи у жељи да читаоцима дочарају време у којем су били неопходни у свакодневици и обредима, што је и ауторка ове монографије, рекла бих, са успехом успела да примени. Дакле, једну такву причу, заправо три приче, у којима је главни јунак „предмет“ испричала нам је Данијела Велимировић у монографији насловљеној *Кибле, баклаве и фисџани: традиционална материјална култура Срба у XIX и почетком XX века* и показала колико су предмети материјалне културе били значајни за заједницу у међусобној, али и комуникацији с другима.

Милина Ивановић Баришић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 2, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. – Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242